

А.І. Ільченко, м. Київ

ЦІННІСНЕ СТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДО РІЗНИХ СКЛАДОВИХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті розглядаються результати дослідження формування ціннісного ставлення старшокласників до різних складових фізичної культури особистості.

Ключові слова: ціннісне ставлення, фізична культура особистості.

У законі України “Про фізичну культуру і спорт” (1996) зазначено, що головними завданнями фізичної культури є сприяння зміцненню здоров’я, розвитку фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини з метою гармонійного формування її особистості.

Аналіз наукової літератури свідчить, що фізичну культуру розглядають по-різному. Теоретичні узагальнення поняття “фізична культура” було дано російським вченим Л. П. Матвеевим (1984), який визначив, що фізична культура є органічною складовою культури суспільства та людини.

У Великій Радянській Енциклопедії було зазначено, що фізична культура і спорт – частина загальної культури суспільства, одна із сфер соціальної діяльності. В Українській Радянській Енциклопедії також було зазначено, що фізична культура – частина культури суспільства, що включає систему фізичного виховання та сукупність соціальних наукових знань; матеріальних засобів, необхідних для розвитку фізичних здібностей людини. Саме так трактування зазначеного поняття знайшло своє місце у законі України “Про фізичну культуру і спорт” (1993): “Фізична культура – складова частина загальної культури суспільства...” [7].

У наш час існують десятки трактувань поняття “фізична культура”.

Т.Ю. Круцевич, Ю.Ф. Курмашинт, В.В. Петровський дають два визначення цьому поняттю: “Физическая культура – часть общей культуры, совокупность специальных духовных и материальных ценностей, способов их производства и использования в целях оздоровления людей и развития их физических способностей.

Физическая культура человека (индивидуума) рассматривается как процесс овладения знаниями, умениями и навыками воспитательной, учебной, оздоровительной, рекреационной деятельности для последующего использования в процессе самосовершенствования, и как результат – уровень физического здоровья, который человек смог сохранить или улучшить, благодаря своему желанию, знаниям, здоровому образу жизни и двигательной активности” [4, с. 10].

На думку Б. Шияна, фізична культура – це “сукупність властивостей людини, які набуваються у процесі фізичного виховання і виражаються в її активній діяльності, спрямованій на всебічне удосконалення своєї фізичної природи та ведення здорового способу життя” [9, с. 24].

М. Зубалій відрізняє поняття “фізична культура”, “фізична культура в школі”, “фізичне виховання” і дає їм різне тлумачення. Так, М. Зубалій розглядає фізичну культуру як частину загальної культури суспільства, одну із сфер суспільної діяльності, спрямованої на зміцнення здоров’я і розвиток фізичних здібностей людини. Фізична культура в школі розглядається як навчальний предмет, основним змістом якого є вивчення фізичних вправ, рухових дій і спортивних ігор, що сприяють зміцненню здоров’я, фізичного розвитку та вдосконалення рухових здібностей учнів з метою їх підготовки до життя, праці професійної діяльності [2, с. 463-464].

Аналіз стану фізичної культури у загальноосвітніх школах свідчить, що у сфері фізичної культури існують протиріччя між формальними вимогами до фізичної культури учнів та їх інтересами і потребами у сфері фізичної активності. Зазначене свідчить, що в теорії і методиці фізичного виховання існує декілька визначень фізичної культури (назва дисципліни, назва соціально-культурного явища, якість особистості та ін.). Але відсутнє педагогічне визначення фізичної культури особистості. Існуючі визначення поняття “фізична культура” формально ураховують інтереси суспільства, але і не визначають і не враховують інтереси і потреби учнів.

Зазначене спонукало поставити такі завдання дослідження: дослідити сутність і зміст понять: “ціннісні орієнтації”, “фізична культура особистості”; визначити основні ціннісні складові поняття “фізична культура особистості”; дати характеристику

ціннісному ставленню старшокласників до різних складових фізичної культури особистості.

У психолого-педагогічній літературі проблема ціннісної орієнтації розроблялась у працях Б. Ананьєва, І. Беха, Н. Бодальова, Л. Божович, Б. Братусь, Л. Виготського, О. Киричука, Г. Костюка, О. Кононко, А. Леонтьєва, А. Ковальова, В. Крутецького, І. Кона, В. Мясищева, С. Рубінштейна, О. Сухомлинської, Д. Узнадзе, Л. Фрідмана та ін. На думку авторів, процес становлення ціннісних орієнтацій безперервний і пов'язаний з розвитком потребнісно-мотиваційної сфери особистості.

У психолого-педагогічній науці проблеми формування ціннісних орієнтацій та загальнолюдських, гуманістичних цінностей школярів присвятили свої дослідження Л. Бойко, Б. Ведмеденко, В. Дзюба, Г. Жирська, Т. Коновалова, С. Лапаєнко, Ж. Омельченко, Л. Рубашевська, О. Турянська, М. Чернобаєва та ін.

С. Гончаренко дає таке визначення: “Ціннісні орієнтації – вибіркова, відносно стійка система спрямованості інтересів і потреб особливості, зорієнтована на повний аспект соціальних цінностей. Ціннісні орієнтації формуються в процесі соціального розвитку індивіда, його участі в трудовому житті. Виховання людини можна розглядати як керування становленням або зміною її ціннісної орієнтації” [8, с. 357].

М. Ярмаченко дає таке визначення: “Ціннісна орієнтація – вибіркоче ставлення людини до матеріальних та духовних цінностей, система її установок, переконань, переваг, що виражаються в поведінці” [10, с. 484].

У соціальній психології термін “ціннісні орієнтації” розглядають як: ідеологічні, політичні, моральні, естетичні основи оцінок суб'єктом навколишньої дійсності та орієнтації в ній; спосіб диференціації об'єктів за їх значущістю. У психології особистості використовується поняття “особистісні цінності”, що пов'язується з освоєнням конкретною людиною суспільних цінностей, особистісний смисл для людини певних об'єктів, подій, явищ. В теорії виховання розроблено сутність особистісної цінності як духовного надбання людини [1].

У Програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні (2010) ціннісні орієнтації розглядають як “спрямованість інтересів

і потреб особистості на певну ієрархію життєвих цінностей; способи диференціації нею об'єктів за їх значущістю для себе" [6, с. 10].

Визначення ціннісного ставлення особистості до свого фізичного стану і розвитку, фізичного вдосконалення, фізичного виховання характеризує її погляди, ідеали, принципи на яких створюється самосвідомість. В узагальненому визначенні, ціннісне ставлення до свого фізичного стану – це прояв уваги, вибірковий прояв зусиль волі, мотивації, потреби людини, спрямованих на оцінювання сутності властивостей матеріальних об'єктів і духовних явищ у свідомості особистості, характеризуючи їх значення для людини.

У структурі ціннісного ставлення найважливішим складовим елементом є ціннісні орієнтації, які залежать від потребнісно-мотиваційної сфери особистості і відображають позитивну, індиферентну або негативну значущість для особистості різних сторін фізичного виховання і сприймаються як стратегічні орієнтири. Ставлення особистості визначається не через соціальну цінність об'єкта, а через суб'єктивну значущість ставлення особистості до цього об'єкта і тому може бути позитивним, негативним, індиферентним (пасивним).

Позитивне ставлення є орієнтиром, пов'язаним з позитивною роллю об'єкта у житті й приносить задоволення особистості.

Негативне ставлення проявляється, коли цінності об'єкта є примусовими, нав'язаними, незрозумілими і викликають незадоволення, внутрішню незгоду і протест особистості.

Індиферентне ставлення проявляється, коли цінності об'єкта є непізнаними, незрозумілими, не викликають позитивних емоцій, інтересу, потреби і є байдужими для особистості.

Умовно розрізняють два рівні світогляду як ціннісного ставлення людини до світу: низький і високий.

Низький рівень – соціально-психологічний, що переживається, але не усвідомлюється. На неусвідомленому рівні індивід керується емоціями, які впливають на його реакції та вчинки і бувають не вираженими, спонтанними.

Високий рівень формується у процесі внутрішніх переживань, осмислення реальності й усвідомлюється індивідом.

Окрім положення цього визначення потребують розкриття і пояснень [3; 5].

Культура освіченості (у сфері фізичної культури особистості) – інтелектуальність, освіченість у сфері фізичної культури, широта знань, висока загальна культура особистості.

Емоційність – насолода від фізичних рухів, занять спортом, що дарує радість буття, лікує душевні рани, відволікаючи від туги й скорботи.

Естетичне створення гармонійної побудови статури, граціозність стану (краса в рухах, вишуканість, витонченість, елегантність, граціозність).

Естетичність почуттів – особисті почуття задоволення, насолоди при сприйманні прекрасного, що відповідає особистим або людським ідеалам, прагненням до досконалого, прекрасного.

Естетичність уподобань, смаку – компонент структури особистості, її ставлення до довкілля, емоційне задоволення, смак людини; вибіркове ставлення до певних об'єктів, що пов'язано з формуванням ідеалів і переконань особистості.

Естетичність поведінки, поглядів (підготовленість, готовність) – сукупність якостей особистості, що ґрунтуються на позитивних почуттях, на почуттях прекрасного і піднесеного, моралі, етики; самоорганізація особистого часу (культура праці та відпочинку); сформованість естетичності рухів тіла, ходи (граціозність, величність); естетичність вбрання.

Етичність поглядів, поведінки – звичка, норов, характер, відповідні моральним нормам поведінка; етичність поведінки до глядачів, спортивних супротивників; незастосування недозволених препаратів, методів тощо.

Етичність – якість шляхетної, належної поведінки особистості, яка відповідає певним нормам у різних ситуаціях: у навчальному, позанавчальному закладі, на змаганнях тощо. *Етичність проявляється під час спортивних змагань* через додержання відповідно до Олімпійської хартії моральних норм поведінки, етичної поведінки до глядачів, спортивних супротивників, а також незастосування недозволених препаратів, методів тощо.

Інтерес – активна спрямованість особистості на пізнання, оволодіння певними фізичними вправами, видами спорту, спортивною діяльністю, яка характеризується позитивним емоційним ставленням, змістом, обсягом, стійкістю, силою і дієвістю.

Культурна спрямованість фізичних уподобань, інтересів – цілеспрямованість уподобань, інтересів особистості, спрямованих на гармонійний розвиток своєї мускулатури, статури.

Вищезазначені складові дозволяють їх віднести до таких компонентів виховання особистості: когнітивний (культура інтересів, пізнання тощо); емоційно-ціннісний (культурна спрямованість фізичних уподобань, інтересів, естетичність почуттів, уподобань, смаку); поведінковий (естетичність поведінки, поглядів; естетичність постави, статури, побудови тіла; етичність поглядів, поведінки).

У процесі педагогічного спостереження були визначені характеристики ціннісного ставлення старшокласників до окремих складових фізичної культури особистості. Характерним для старшокласників (юнаків і дівчат) є потреба в отриманні емоційного задоволення від фізичних вправ. У частини старшокласників виникає потреба до самореалізації, самоствердження, суспільного визнання (повага, спортивні нагороди, спортивні звання), досягнення певного рівня фізичного розвитку, набуття певних навичок і вмінь, соціально значущих результатів у спортивних змаганнях.

Юнаки, які не займаються спортом, ціннісними для себе, вбачають такі якості особистості, які пов'язані із проявом сили, швидкості, витривалості.

Дівчата, які не займаються спортом, ціннісними для себе вбачають такі якості особистості, які пов'язані із проявом гнучкості, координації, спритності, швидкості.

У юнаків і дівчат, які займаються одним і тим же видом спорту, відсутні відмінності у ціннісному ставленні до розвитку різних якостей особистості, що сприяють фізичному розвитку.

Таким чином, у старшокласників, які знаходять задоволення своїм особистим і соціальним потребам у заняттях фізичними вправами, у соціумі з однаковими інтересами і цінностями, де формується ціннісне ставлення до власного фізичного розвитку, розвитку фізичних якостей особистості та фізичної культури особистості.

У старшокласників пасивне, індивідуальне або негативне ставлення до фізичної активності, не сформоване ціннісне ставлення до власного фізичного розвитку і фізичних якостей. У таких старшокласників присутнє споглядальне або теоретично-позитивне ціннісне ставлення до власної фізичної

культури.

Теоретичні і експериментальні дослідження дозволяють визначити поняття фізичної культури особистості як: свідому здатність особистості до збереження, підтримки власної фізичної культури; вміння орієнтуватися на свої реальні фізичні й функціональні можливості; вміння визначати й розв'язувати завдання досконалості особистих фізичних і функціональних можливостей; надбання вміння протистояти дестабілізуючому впливу внутрішніх і зовнішніх негативних чинників, здатність протидіяти згубним звичкам; здатність сформувати власні життєві резервні можливості для подальшої життєдіяльності, вміння задовольняти власні і суспільні інтереси.

Висновки.

1. Ціннісне ставлення особистості до своєї фізичної культури – це прояв самоствавлення, інтересу, зацікавленості, спрямованих на позитивне оцінювання цінностей фізичної культури, сутності набутих якостей, властивостей фізичної культури, які сприяють формування самосвідомості і мають позитивне значення для життєздатності особистості.

2. Фізична культура особистості характеризується певним рівнем самосвідомості, освіченості; культурою потреб та інтересів; організацією особистого часу, естетичністю смаку, властивостями рухів та побудовою тіла; певним видом рухової діяльності, що складається на основі ціннісних орієнтацій, знань, переконань; культурою поведінки, яка формується на основі вимог і правил життєдіяльності і перетворюється в ціннісну якість особистості – вихованість.

3. Характерною особливістю для старшокласників різної статі є емоційно-ціннісна наповненість потреби, щоб отримати задоволення від фізичних вправ, які б відповідали їхнім естетичним уподобанням, інтересам і прагненням.

Література:

1. Бех І.Д. Виховання особистості: у двох книгах. Книга перша. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади / І. Д. Бех. – К., “Либідь”, 2003. – 278 с.
2. Зубалій М. Фізична культура. Фізична культура в школі / Педагогічний словник / М. Д. Зубалій – К., “Педагогічна думка”, 2001. – С. 463-464.

3. Мудрік В. І. Теоретико-методологічні засади визначення ціннісного ставлення та якостей особистості // Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту школярів і студентів України: матеріали X Всеукраїнської науково-практичної конференції: у 2-х т. / Відповід. редактор М. О. Лоза / В. І. Мудрік. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. – Т. II. – С. 108-111.
4. Общие основы теории и методики физического воспитания. Том 1: Учебник для высших учебных заведений физического воспитания и спорта. – К. : Олимпийская литература, 2003. – С. 10.
5. Організаційно-методичні основи фізичного виховання студентів вищих навчальних закладів / Монографія: В. Мудрік, О. Леонов, А. Ільченко, І. Мудрік, Є. Козак – К., Педагогічна думка, 2010. – 192 с.
6. Програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні // Шкільний світ. – №33 (545), вересень 2010. – С. 3-36.
7. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 34 грудня 1993 р. № 3809-XII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www/rada.gov.ua>
8. Український педагогічний словник / За ред. С. У. Гончаренко. – К. : “Наукова думка”, 1987. – С. 357.
9. Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів / Б. М. Шиян. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2001.– Ч.1. – 272 с.
10. Ярмаченко М. Ціннісна орієнтація. / Педагогічний словник за ред. М. Д. Ярмаченко. – К. : “Педагогічна думка”, 2001. – С. 514.

В статье рассматриваются результаты исследования формирования ценностного отношения старшеклассников к разным составляющим элементам физической культуры личности.

Ключевые слова: *ценностное отношение, физическая культура личности.*

In the article describe the results of investigate formation value attitude the seniors to physical culture of the personality.

Key words: *value attitude, physical culture of the personality*